

STAT, SOCIALISM OCH ARBETSLÖSHETSPROBLEM

EN KÖPMANS INLÄGG

Av civilingenjör OSCAR LUNDQVIST, Stockholm

NÄR man nu i de demokratiska staterna överallt i världen från socialdemokratiskt och rent socialistiskt håll går till storms mot det kapitalistiska samhället, har man med eller mot sin vilja nödgats erkänna att denna samhällsordning under de senaste hundra åren, eller efter industrialismens genombrott, mäktat genomföra en höjning av den allmänna levnadsstandarden utan motsvarighet i historisk tid. Det är heller icke för vad det kapitalistiska samhället åstadkommit i detta avseende som det angripes, utan för den ojämna och som man påstår orättvisa inkomstfördelningen inom detta samhälle och för dettas oförmåga att förhindra kriser och dem åtföljande tider av arbetslöshet. Det är på grund av dessa brister, som sägas vara konstitutiva för det kapitalistiska systemet, som detta förmenas ha gjort bankrutt och vara moget för sophögen. Den enda räddningen för världen, säger man vidare, ligger i socialiseringen, i att staten gör sig till suverän härskare över näringslivet och leder detta efter sina intentioner. Mot bakgrunden av denna tes bör bl. a. det svenska socialdemokratiska partiets nya program med dess 27 punkter ses.

Innan någon anförtros ett ansvarsfullt uppdrag är det vanligt, eller var åtminstone förr vanligt, att noga pröva denne någons meriter för uppdraget, att undersöka på vad sätt han skött sina tidigare värv. Vad säger då den erfarenhet vi äga om sambandet mellan ekonomiska kriser och staten samt om socialdemokratiens eller socialismens ådagalagda förmåga att leda den ekonomiska utvecklingen? Jo, först detta, att före industrialismen, alltså medan ännu jordbruket och dess avkastning var den inom näringslivet dominerande näringen, ha alla ekonomiska kriser framkallats antingen av missväxt — varöver ingen stat, socialistisk eller

icke, kan råda — eller av politiska förvecklingar och krig, alltså av staterna själva. Efter samma tid, sedan jordbruksforskningen minskat riskerna av missväxt och jordbruket dessutom fallit starkt tillbaka i betydelse för näringslivet i dess helhet, ha alla ekonomiska kriser åtminstone indirekt orsakats av statliga åtgärder. Allt fortfarande har det varit politiska förvecklingar och krig som utlöst kriserna, eller en olycklig tullpolitik — låt vara ofta nog genomförd på näringslivets tillskyndan men dock beslutad av statsmakterna — eller slutligen en förvänd penningpolitik.

Som talande exempel — det finns många flera — kunna anföras kriserna i samband med kriget 1870—71, den ohyggliga deflationskrisen efter kriget 1914—1918, som i huvudsak var en rent monetär kris. Vidare den likaledes rent monetära kris som framkallades i U. S. A. år 1929 och som förhärjande spred sig över hela världen och så den kris vi nu uppleva eller kommer att få uppleva efter det nu pågående kriget. Huru socialiseringsivrarna med sådana exempel för ögonen kunna våga förlita sig till statens vilja och förmåga att förhindra kriser är något helt enkelt ofattbart. Och lika ofattbar är deras förtröstan att i deras stat, i den socialiserade, skall något liknande icke kunna hända. De synas redan ha glömt att det var just i det i hög grad socialistiska Tyskland som efter förra världskriget en av historiens svåraste inflationskriser härjade, att i folkfrontens Frankrike inflationen fortskred ännu vid det nya världskrigets utbrott och att det var Mac Donalds regering i England som förde detta land till nära ekonomiskt sammanbrott. Våra egna socialiserare synas vara blinda också för det överhängande hotet av en inflation i vårt eget land just nu, en inflation som troligen redan skulle vara över oss om icke vårt kapitalistiska näringsliv med en enastående och oegennyttig ansvarskänsla för det gemensamma strävat att dämpa verkningarna av den statliga misshushållningen. Ty, märk väl, inflationen utgör ingen fara för näringslivet självt, snarare hämtar det därav en åtminstone tillfällig stimulans, men en fara för landet i övrigt, för de just nu så välsedda spararna, vilka berövas vad de sparat, samt först och sist för alla löntagare i samhället. Än vidare förefaller det som hade ridån mot öster varit effektiv nog för att hindra dessa våra socialiserare att se att där i öster har socialiseringen — som en obönhörlig konsekvens — lett till en personlig ofrihet som närmar sig eller överträffar den rena livegenskapen med en ojämnhet i den statliga lönesättningen, saknande motstykke hos oss.

Förliten eder icke på furstar, hette det förr i världen. Borde det icke numera heta, förliten eder icke på staterna och framförallt icke på de socialistiskt anstuckna. Allt vad som finnes av erfarenhet talar för att man icke bör övergiva ett system, det kapitalistiska, som alla statliga dårsaker till trots kunnat, så som det förmått, höja det allmänna välståndet och detta i högre grad ju mera genomsyrat ett land varit av kapitalismen.

Med detta är visst icke sagt att det kapitalistiska systemet är utan skönhetsfläckar. Inget mänskligt system är utan vank, framförallt kan icke ett system vara fulländat vilket, liksom det kapitalistiska, befinner sig under fortgående utveckling. Men det går ej att komma ifrån att det brister mindre i systemet självt än i anpassning till detta från statens sida — tyvärr ibland även från deras sida som hylla sig till systemet. Det är denna bristande anpassning som försvårat eller förhindrat för det kapitalistiska systemet att fullt ut visa sina för hela mänskligheten välsignelsebringande verkningar.

Detta är rena och klara överord, som icke kunna försvaras, säga socialiserarna. Tänk bara på den fruktansvärda arbetslöshet som, icke just nu råder, men som före kriget rådde i industriländerna och på den nöd som orsakades därav. Ja, låt oss tänka på denna arbetslöshet, men då allra först undersöka på vilka vägar den »allvisa» staten sökt lösa arbetslöshetens problem. Dessa vägar ha överallt — utom i Hitlers Tyskland — varit varandra mycket lika. Genom höga införseltullar har man sökt att skydda den inhemska produktionen emot utländsk konkurrens samtidigt som man — ett säreget slag av konsekvens — genom att på allt sätt främja exporten sökt öka arbetstillgången inom det egna landet. Därvid har man t. o. m. som i U. S. A. år 1933 tillgripit så drastiska åtgärder som att medvetet sänka värdet på den egna valutan. Man har således varit fullkomligt blind för att en export, som ej betalas av en motsvarande import, innebär att man berövar det egna landet de producerade varorna och skänker dem till utlandet. Man har, blott för att skapa arbetstillfällen, från sagt sig möjligheten att hålla levnadsstandarden i det egna landet vid den höjd som motsvaras av den egna produktionen. Som produktionens viktigaste uppgift har man satt att skapa arbete, icke att skapa försörjning och en allt rikare försörjning. Kan detta verkligen kallas vist?

Men vidare. En sådan politik kan till en tid föras av en stat vilken liksom U. S. A. på grund av sina egna naturrikedomar kan

hålla levnadsstandarden väl uppe utan någon import. Men också blott till en tid. Ty eftersom U. S. A:s export ej av de importerade staterna fick betalas i varor utan blott i guld, måste dess politik leda till, så som den också gjorde, att all världens guld så småningom samlades i U. S. A. Därefter, d. v. s. när de importerande länderna icke längre ha något guld att betala med, är en sådan politik för arbetslöshetens bekämpande ogenomförbar till och med för U. S. A., såvida man icke, så som också genom länd- and lease-politiken skedde, skänker bort hela exporten utan någon som helst valuta, vare sig i guld eller varor.

En annan väg på vilken man slog in i U. S. A. före kriget var att genom utdelning av pengar öka köpkraften, alltså ett sätt att via ökad konsumtion hålla produktionen uppe vid en hög nivå. Även Beveridge i England är inne på samma tankegång, liksom hos oss professor Myrdal, vilken i detta fall förmodligen är mera lärjunge än lärare. Den politiken leder, så som Beveridge bindande klarlagt, till en ständigt och i allt hastigare takt ökande stats-skuld. Denna utveckling synes ej förskräcka Beveridge, lika litet som herr Wigforss hemma hos oss oroar sig över vår egen delvis av liknande orsaker svällande statsskuld. Beveridge tror nämligen icke på att den naturlag som säger att jämvikt ständigt måste råda mellan alla verkande krafter, äger tillämpning på det ekonomiska området. Men för en vanlig enkel människa, som tror att naturlagarna äro visare och obönhörligare än alla mänskliga påfund, står det klart att en lavinartat växande statsskuld, som icke motsvaras av samtidiga och lika hastigt växande tillgångar, måste förr eller senare leda till statsbankrutten, till inflation i dess högsta potens. Och om samtidigt växande tillgångar kan här ej vara tal, då ju skuldsättningen sker för att öka konsumtionen, icke för att skapa nya realvärden.

Tänker man sig denna understödspolitik alldeles renodlad betyder den tillskapandet av en ny klassindelning i samhället. Man får en både producerande och tärande klass, men tärande blott en del av vad den producerar, samt en endast tärande klass. Kan en sådan utveckling verkligen betecknas som lycklig och önskvärd? Och är det verkligen någon som tror att en sådan uppdelning skulle kunna bli bestående? Är det snarare icke ganska säkert att den mycket snart skulle leda till revolution?

Blott i Hitlers Tyskland har man angripit vad som kallas arbetslöshetens problem med en politik som verkligen innebär något av konsekvens. Där förstod man, förmodligen inspirerad av re-

vanschtanken, att de massor av arbetslösa som icke kunde beredas sysselsättning inom den normala produktionen, men som man inom ramen för denna produktion både kunde och ville underhålla, dem kunde man likaväl sysselsätta med en upprustning. En upprustning av gigantiska mått, som skulle göra det möjligt för Tyskland att behärska hela världen i övrigt, låta all världens folk arbeta för tyskarna som herrefolk. Återigen en uppdelning således, men denna gång av hela världen, i producerande och tärande. Det är följderna av denna konsekventa arbetslöshetspolitik som vi nu bevittna. Om politiken varit klok eller icke, därom råder väl nu endast en mening.

Även Beveridge är inne på en liknande tankegång då han framkastar som en tänkbar utväg att ge de arbetslösa en onyttig sysselsättning, sådan som t. ex. att låta dem gräva diken och åter lägga igen dem. Denna Beveridges problemlösning är således icke av samma destruktiva karaktär som Hitlers men i princip är skillnaden härfin.

Av erfarenheterna att döma kan man därför näppeligen säga att staterna, när de sökt att bemästra arbetslöshetens problem, visat någon sådan framstående förmåga att denna kan anföras som skäl för att anförtro dem uppgiften. Mot ett sådant anförtroende talar även att problemen äro så pass svåra och invecklade att de knappast kunna tänkas bli rätt uppfattade av den folkmajoritet, som i en demokratisk stat skall utstaka den statliga politiken. I samma riktning talar också att verkningarna av statliga misstag lätt få sådana väldiga proportioner. Det hör nämligen till undantagen att en stat försiktigt prövar sig fram, fastmera är deras vana att alltid söka skapa en lösning i stort och i ett sammanhang. Mycket klokare torde nog vara att låta enskilda företag göra de misstag som ändock aldrig kunna helt undvikas, och så låta både dem och andra bli visa av erfarenheten. En på så sätt vunnen erfarenhet kan aldrig bli lika dyrköpt som den av statens misstag.

Huru har då arbetarklassen, representerad av den socialdemokrati som nu anmäler sig att taga arv efter kapitalismen, ställt sig till industrialismen och dennas till synes oundvikliga följd, arbetslösheten. Till utgångspunkt för bedömandet av denna fråga lämpar det sig att taga det i högsta grad märkliga förhållandet att industrialismen, ehuru arbetsbesparande och således förbilligande produktionen, ändock icke medfört någon som helst sänkning av den allmänna prisnivån. Tvärtom har prisnivån, om man

bortser från den olyckliga deflationsperioden efter förra världskriget, befunnit sig i ett ständigt stigande. Förklaringen till detta fenomen är dock enkel nog och lyder så. Arbetstagarnas lönepolitik har drivit upp produktionskostnaderna — naturligtvis blott i pengar räknat — i långt högre grad än industrialismen förmått sänka dem. Detta betyder att det är arbetarklassen som, om icke ensam så dock i främsta rummet varit upphovet till den under de senaste hundra åren ständigt fortskridande inflationen. På grund av denna inflation ha löntagarnas levnadsstandard ingalunda höjts lika mycket som lönerna stigit utan, och detta fullkomligt självfallet, blott så mycket som motsvarar produktionskapitalets ökade avkastning.

Gången i denna inflatoriska utveckling kan i korthet beskrivas på följande sätt. Inom ett företag har någon, det kan vara dess ledare, någon uppfinnare eller någon arbetare funnit på en metod att rationalisera, d. v. s. förbilliga produktionen och så har ledningen genomfört denna rationalisering. Där då genom en oklok företagarpolitik varupriset icke sänkts i motsvarande grad — en av den konkurrenshämmande kartelleringens avigsidor — har vid en efterföljande arbetskonflikt lönerna kunnat höjas utan fara för företagets ekonomi. Det vill säga att arbetarna vid företaget *utan ökad egen insats* blivit delaktiga i — det brukar visst kallas exproprierat — produktionskapitalets ökade avkastning. Därefter ha arbetarna vid andra företag med samma slags produktion framtingat motsvarande löneökningar, vilka sedan spritt sig till hela produktionen liksom till de i improduktivt arbete, exempelvis i samhällstjänst, sysselsatta. Löneökningarna i sin tur ha tvingat andra företag än det första till rationalisering och därmed till friställande av arbetskraft. Löneökningsspolitiken, i första hand möjliggjord genom industrialiseringen och rationaliseringen, ha på detta sätt, d. v. s. icke direkt men genom sin reaktionsverkan, påskyndat rationaliseringen och därmed försvärat arbetslöshetsproblemets lösande. Denna politik har också, därigenom att den sammansvetsat arbetsgivarna till gemensamt försvar emot löneaktionerna, stimulerat förtrustningen på produktionsidan.

I verkligheten har denna arbetarnas lönepolitik varit till ytterlighet fåvitsk. Man förstår detta bäst om man tänker på det faktum att av det »kapitalistiska» produktionskapitalets avkastning går blott en ytterligt ringa del till företagarnas egen konsumtion, även där denna med viss rätt skulle kunna betecknas som en meningslös lyxkonsumtion. Hela avkastningen i övrigt faller sam-

hället till, med eller mot producentens vilja. Dels sker detta genom att mängden av konsumtionsvaror ökas, dels genom en ökning av produktionskapitalet, som i sin ordning ytterligare ökar tillgången på konsumtionsvaror. En lönepolitik som läte hela produktionskapitalets avkastning gå till konsumtion — och man kan vara fullkomligt förvissad om att det är dithän arbetarna vid varje enskilt företag skulle sträva — den skulle förhindra all fortsatt investering av kapital i produktionen och därmed omöjliggöra en fortsatt höjning av levnadsstandarden.

I det kapitalistiska samhället förenas och samordnas det enskilda vinstintresset med samhällsintresset. I det socialiserade samhället åter, där det enskilda vinstintresset eliminerats, skulle produktionen falla tillbaka med lika stor säkerhet som en ackordsarbetares prestation skulle nedgå därest ackorden avvecklades och alla arbetare garanterades lika lön eller lika levnadsstandard, oavsett olikheten i deras prestationer. De som vilja socialisera samhället och som tro att detta skulle fungera lika effektivt som det kapitalistiska samhället, borde nog därför först ägna sig åt att dana om den mänskliga naturen.

Kvar står att arbetarnas lönepolitik, utom att den i alla industrialiserade stater lett till en ständigt fortgående inflation, rent negativt, d. v. s. som en reaktion ökat takten i rationaliseringsprocessen och därmed skärpt arbetslösheten. Till svårigheten att bemästra arbetslösheten har också bidragit, åtminstone här hos oss, dels arbetarnas bundenhet vid sitt en gång valda yrke, dels deras monopolistiska tendenser. De ha således å ena sidan icke velat förstå och finna sig i det solklara faktum att under normala förhållanden arbetslöshet inom en produktion betyder att konsumtionen av dess varor är mättad. Arbetarna ha vägrat att övergå till annat yrke, i stället krävt sysselsättning inom det yrke de valt, ehuru detta icke inom överskådlig tid kan bereda dem sysselsättning. Å andra sidan ha vissa yrken, såsom särskilt byggnadsfacken, kringgårdats så starkt att där mången gång rått brist på arbetare mitt under tider av stor arbetslöshet på andra områden.

Granskar man på sätt som här skett staternas och socialisternas politik i dennas förhållande till kriser och arbetslöshet så framstår som uppenbart att det är denna statliga och socialistiska politik som gjort bankrutt, ingalunda kapitalismen. Och lika uppenbart är att bankrutten har sin verkliga grund i att stater och

arbetarklass på ett kortsynt sätt satt sina egenintressen — i realiteten rena »vinstintressen» — framför den stora gemenskapen, båda glömska av att sammanlevnaden mellan staterna och inom de skilda staterna numera kräver ett sådant samordnande, som i det kapitalistiska samhället sker av sig självt. Den allmänna höjningen av levnadsstandarden är därför ingalunda en följd av den statliga politiken eller arbetarklassens, utan den har inträtt trots oförnuftet i deras politik. Välståndet har — om här bortses från statliga produktiva åtgärder, såsom lån, forskning, yrkesutbildning etc. — höjts endast och allenast genom den kapitalistiska industrialiseringen och rationaliseringen. För dem som vilja en fortsatt höjning av allas levnadsstandard måste det på grund härav te sig som högsta oförnuft att sätta kapitalismen ur spel och ersätta den med statsocialism.

Ändock är arbetslösheten i det kapitalistiska samhället ett faktum, skapande problem dem man ej kommer förbi, utan på vilka måste utfinnas en lösning. Huru skall man då se på detta problem och huru skall det angripas?

Jag förbigår här den sociala hjälp, som en humanitär stat alltid vid nöd måste lämna.

Låt oss, för att finna svar på dessa frågor, utgå från vad som också är ett faktum, nämligen att före industrialismen var arbetslöshet ett närmast okänt begrepp samt att arbetslösheten varit som störst just i de länder där industrialismen nått som längst och levnadsstandarden nått sin högsta höjd. Detta tyder på ett bestämt samband, ett samband som också ligger snubblande nära. När industrialisering betyder ett ersättande av människokraft i produktionen med maskinkraft och samtidigt en ökning, ofta en mångdubbling av den produktionsmängd som faller på varje inom produktionen sysselsatt, vad är då naturligare än att industrialiseringen både frigör manuell arbetskraft och ökar mängden av försörjningsmedel och detta i högre grad, ju längre industrialiseringen drives. Men är det icke just dithän vi alla sträva, till en allt rikare försörjning med en allt mindre insats av mänskligt arbete, och dithän är det som den kapitalistiska industrialismen leder.

Äro vi överens om att detta är målet — det må nu vara livets mening eller icke — då kan kapitalismen och dess verkningar icke vara något ont utan måste vara ett gott, även det minskade behovet av manuell arbetskraft inom produktionen. Och framtidens problem, det blir icke att skapa full sysselsättning för den mänsk-

liga arbetskraften utan att med så ringa sysselsättning som möjligt för denna arbetskraft ändå tryggas full försörjning för varje fullgod och arbetsvillig arbetskraft. Vad vi få att brottas med, delvis redan fått att brottas med, är därför icke ett arbetslöshetsproblem utan ett fritidsproblem, vars lösning skall bestå i att skapa arbetskraften en lämplig men icke produktiv sysselsättning under den tid dess insats i produktionen icke erfordras. Ligger icke häri förklaringen till den i industriländerna så ofattbart ringa sänkningen i levnadsstandard under detta sista, eljest så förhärjande krig. Kriget har löst fritidsproblemet, eller om man så vill arbetslöshetsproblemet, men gjort detta på ett sätt som i oklokhets ställer alla tidigare försök att bemästra problemet långt i skuggan.

Huru övergången till förkortad arbetstid och förlängd fritid bör genomföras i detalj torde ingen i dag kunna säga. Här som alltid måste gälla att försiktigt pröva sig fram, att ta blott ett litet steg i sänder. Vissa riktlinjer, varav här endast några få skola beröras, torde dock stå tämligen klara. Så bör man genom en fri konkurrens — utesluten vid statsdrift — sörja för att varupriserna verkligen sänkas i den utsträckning rationaliseringen av produktionen gör möjligt. De på så sätt sänkta levnadskostnaderna göra det i sin tur möjligt att förkorta arbetstiden utan att — och detta är ytterligt viktigt — höja arbetslönerna. Givetvis bör avkortningen i arbetstid något släpa efter prisnivåns sjunkande, framförallt får den icke ske i snabbare takt än att den samtidiga produktionsstegringen möjliggör en höjning av den allmänna levnadsstandarden. På verkningarna — inflation — av ett för snabbt genomförande av arbetstidens förkortning finnes ett avskräckande exempel just i folkfrontens Frankrike. Vidare är det tämligen självfallet att om produktionskapitalets hela effektivitet skall kunna fullt utnyttjas, den förkortade arbetstiden måste medföra skiftesarbete i ökad utsträckning. Därigenom kan samtidigt ett ökat antal arbetare beredas sysselsättning.

Skulle man däremot, så som nu skett, låta de kostnadssänkningar som rationaliseringen åstadkommer gå till höjda arbetslöner, då blir effekten därav, så som förut framhållits, ofelbart en inflation. Penningvärdet skulle falla och, innan valutakurserna hunnit anpassas därefter, försvåra den export varmed importen skall betalas. Och tyvärr tar en sådan justering av valutakurserna alltid rätt lång tid, om ej för annat så därför att staterna tyckas ha mycket svårt att erkänna att de missvärdat sitt penningvärde.

En fortsatt löneökningspolitik skulle därför med all säkerhet leda till ständigt återkommande kriser och arbetslöshet. Endast om inflationen skulle fortskrida likformigt i alla stater eller fortare i utlandet, skulle dylika valutakriser kunna utebliva i en viss stat.

Dessa besvärliga omställningsproblem torde emellertid få någon verklig aktualitet först i en långt avlägsen framtid. Ty lika visst som att det ej — utom i fråga om matvaror — finnes någon övre gräns för den mänskliga konsumtionen, lika visst finns det inga andra gränser för produktionen än de som bestämmas av naturtillgångarna i råvaror och kraft. Ännu för en oöverskådlig mängd av år finns det därför utrymme för en ökad produktion, därmed också möjligheter bereda den mänskliga arbetskraften god sysselsättning. Problemet av i dag blir med detta att skapa nya behov och att få dem tillgodosedda.

Beveridge och Myrdal synas båda vara inne på dessa tankebanor men stannat på halva vägen. Det är således icke deras önskemål att öka konsumtionen som inger några betänkligheter, utan de metoder de föreslå. Särskilt professor Myrdals förslag att genom subvention av en standardiserad för att ej säga pauperiserad konsumtion öka produktionens sysselsättning ter sig som oklok ur ekonomisk synpunkt — de befolkningspolitiska syftemålen falla här utanför bedömandet. Förutom att det latent behovet av sådana de enklaste varor säkert är vida överskattat, så skapas genom deras produktion ett minimum av arbetstillfällen. Skapandet av nya behov och mera kvalificerade behov framstår som en riktigare väg att bekämpa arbetslösheten. Professor Myrdal synes därtill förbise att våra kriser på senaste tid, om man bortser från vår egen medverkan till deflationskrisen efter förra världskriget, haft sin upprinnelse i utlandet, d. v. s. orsakats av minskad efterfrågan på våra exportvaror. Att häva dessa orsaker ligger icke i vår makt och att med de medel professor Myrdal har att föreslå söka häva deras verkningar i vårt land är fullkomligt otänkbart. Enda möjligheten vore nog att ha en hel produktionsapparat stående i reserv, dit exportindustriens arbetare vid en bortfallande export genast kunde överflyttas, om det nu skulle gå att få dem att förflytta sig.

Alldeles självklart är emellertid, och detta har tydligen Beveridge insett, att en rikare försörjning med varor och nyttigheter kräver en motsvarande ökning av den utelöpande sedelmängden, detta om den ökade produktionen skall kunna få avsättning. Men den föreslagna politiken, redan förut med negativt resultat prä-

vad i U. S. A., att genom subvention av konsumtionen öka produktionens avsättning och därmed dess sysselsättning, medför en omedelbar risk för inflation och, om den drives för långt, leder den på sätt som redan påvisats ofelbart till statsbankrutten. Reellt sett betyder denna politik att man ger arbetskraften förskott på en framtida lön som, när den senare intjänas genom arbete, dock betalas fullt ut.

Den riktiga och naturliga vägen att öka sedelmängden måste vara att låta ökningen ske via produktionen. Det är ju ändock produktionen som behöver pengarna i första hand, dels till en utbyggnad av produktionsapparaten, dels till varuframställningen. Bakom de pengar som på sådant sätt tillhandahålles produktionen ligga då alltid realsäkerheter, garanterande penningvärdet. Alla dessa pengar gå sedan som arbetslöner vidare till konsumenterna och göra varuavsättningen möjlig, men då utan fara för inflation.

Beträdes denna väg, den enda som förefaller vara utan risker för penningvärdets förfall, kräves emellertid att man helt uppger det klassiska kravet på en sedeltäckning i guld. Guldtillgången i världen är dock begränsad, i varje fall mera begränsad än möjligheterna att producera andra varor än guld. Och vad kan det ligga för vishet i att producera detta arbetskrävande guld, blott för att lägga det som säkerhet för de pengar, vilkas verkliga värde dock till sist alltid ligger däri, att för pengarna kunna varor köpas. Ett krav som däremot framstår som oeftergivligt det är att staten, om den nu nödvändigtvis skall ha hand om sedelutgivningen, aldrig under några förhållanden får tillåta sig att finansiera sina improduktiva utgifter med sedelpressarnas hjälp. Dessa utgifter måste ändock i realiteten alltid betalas av produktionen, d. v. s. genom statens egna realinkomster och genom skatter. Den stat som frångår denna grundläggande princip för penningvärdets stabilitet, har missbrukat och förverkat folkets förtroende. Men huru många stater befinna sig icke redan i detta predikament, icke minst vår egen.